

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

Əlyazması hüququnda

İBTİDAİ SİNİFLƏRDƏ TEXNOLOGİYA FƏNNİNİN TƏDRİSİNDƏ ŞAĞİRDŁƏRDƏ İDRAK FƏALLİĞİNİN YÜKSƏLDİLMƏSİNİN İMKAN VƏ YOLLARI

İxtisas: 5801.01 – təlim və tərbiyənin nəzəriyyəsi və metodikası
(texnologiyanın tədrisi metodikası)

Elm sahəsi: Pedaqogika

İddiaçı: **Reyhan Tapdıq qızı Hacızadə**

Fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün
təqdim edilmiş dissertasiyanın

AVTOREFERATI

Naxçıvan - 2024

Dissertasiya işi Naxçıvan Dövlət Universitetinin Fənlərin tədrisi metodikası və texnologiya müəllimliyi kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

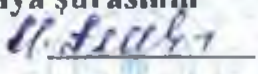
Elmi rəhbər: pedaqoji elmlər doktoru, professor
Ləzifə Nağı qızı Qasımova

Rəsmi opponətlər: pedaqoji elmlər doktoru, professor
Mönsum Ədil oğlu Alışov

pedaqoji elmlər doktoru, dosent
Naxçıvan Yusub oğlu Səfərov

pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Rasim Yusif oğlu Şükürov

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının Naxçıvan Müəllimlər İnstitutunun nəzdində fəaliyyət göstərən FD 2.40 Dissertasiya Şurası bazasında yaradılmış BFD 2.40/1 Birdəfəlik Dissertasiya şurası

Dissertasiya şurasının pedaqoji elmlər doktoru, professor
sədri: **İsmayıl İsrəfil oğlu Əliyev**

Dissertasiya şurasının pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
elmi katibi: **Qızıltac Tarverdi qızı Şahbazova**

Elmi seminarın pedaqoji elmlər doktoru, professor
sədri: **Hümeyir Hüseyn oğlu Əhmədov**

TƏDQİQATIN ÜMUMİ SƏCİYYƏSİ

Mövzunun aktuallığı və işlənmə dərəcəsi. Dünya təhsil sisteminin modernləşdirilməsi sosial-iqtisadi şəraitlə əlaqədardır.

Hazırkı şəraitdə təhsilin texnoloji inkişafı ilə bağlı çox mühüm işlər həyata keçirilir. Qarşıda duran vəzifələr inamla irəliləyən ölkəmizin Əsas Qanununun - Konstitusiyasının tələblərindən irəli gəlir. İnformasiya cəmiyyətində səmərəli fəaliyyət göstərmək üçün tədrisdə idrak fəaliyyətində daha hazırlıqlı, müstəqil düşünmək qabiliyyətinə, kreativlik nümayiş etdirmək bacarığına malik öyrənlərə tələbat artır. Beləliklə, ibtidai təhsil müəssisələrində şagirdlərin idrak fəallığının inkişaf etdirilməsi özünün aktuallığı ilə diqqət mərkəzinə gəlir.

“Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun 19-cu maddəsinin on üçüncü bəndində ümumi təhsilin məqsədi öz ifadəsini tapmışdır. Diqqət yetirək: *“Ümumi orta təhsilin məqsədi təhsilalanlarda nitq, yazı və ünsiyyət mədəniyyətinin, sağlam həyat tərzinin formalaşdırılmasını, onların dövlətə və dövlətçiliyə, Azərbaycan xalqının dəyərlərinə və ümumbəşəri dəyərlərə sədaqət ruhunda tərbiyə olunmasını, insan hüquq və azadlıqlarına hörmətlə yanaşmasını, idrak fəallığının və məntiqi təfəkkürünün inkişafını, müvafiq təhsil proqramı üzrə əldə etdiyi bilikləri tətbiq etmək, müasir informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından istifadə etmək, cəmiyyətdə baş verən hadisələri dəyərləndirmək, öz gələcək həyat yolunu və fəaliyyət istiqamətlərini müəyyənləşdirmək, müstəqil öyrənmə və qərar qəbul etmə bacarığını, peşə seçiminə və əmək fəaliyyətinə hazırlığını təmin etməkdən ibarətdir”*.¹

Göründüyü kimi, ümumi təhsilin qarşısında duran məqsəddə şagirdlərin, o cümlədən kiçik yaşlı məktəblilərin **idrak fəallığının** və **məntiqi təfəkkürünün** inkişaf etdirilməsi məsələsi də öncül yer tutmuşdur.

¹ Təhsil haqqında qanun. /-Bakı: Hüquq ədəbiyyatı, -2009. -s.80.

Bundan başqa, eyni zamanda *peşə seçiminə və əmək fəaliyyətinə hazırlıq* da diqqət mərkəzində dayanmışdır.

Təhsilalanları peşə seçiminə və əmək fəaliyyətinə hazırlıq texnologiya fənninin qarşısında duran əsas məsələlərdən və vəzifələrdən biridir.

Təhsilalanlarda idrak fəallığının formalaşdırılması kimi mühüm məsələyə məktəbəqədər yaşlardan başlamaq lazımdır. Daha sonra bu sahədə işlər ibtidai siniflərdə davam etdirilməlidir. Texnologiya fənni təhsilalanlarda idrakın inkişafına yönələn sadə layihələndirmə, tərtibat, modelləşdirmə, dizayn, canlı təbiətə xidmət bacarıqları, müqayisə və çeşidləmə, ilkin emal, özünəxidmət və birgə fəaliyyət vərdisləri, ölçü, mütənəsiblik, simmetriya və digər həndəsi anlayışlar formalaşdırır, nəticədə sadə konstruksiya və yaradıcı işlərin yerinə yetirilməsi üzrə qabiliyyətlərin aşılması təmin olunur.

Texnologiya fənninin tədrisi şagirdlərin emal texnologiyalarından həyatda müstəqil istifadə etmələrinə, onların yaradıcılıq qabiliyyətinin formalaşmasına, texniki sahələr üzrə zəruri bilik və bacarıqlara yiyələnmələrinə şərait yaradır. Eyni zamanda fənnin materialları ilə tanışlıq şagirdlərin xarakterinin formalaşmasına, onların mənəvi, intellektual inkişafına kömək göstərir.

Müasir dövrdə şagirdlərə texnoloji mədəniyyətin aşılması böyük əhəmiyyət daşıyır. Belə bir zamanda şagirdlərin texnoloji bilik və bacarıqlara yiyələnmələri, öz fəaliyyətlərində onlardan məqsədyönlü istifadə edə bilmələri lazımdır. Texnologiyanın bir fənn kimi ümumtəhsil məktəblərində tədris olunması, ilk növbədə haqqında danışılan zərurətdən irəli gəlir. Elm və texnikanın sürətlə inkişafı, texnologiyaların durmadan yeniləşməsi də peşə və ixtisaslara tələbatı artırır. Müasir dövrdə elə bir vəziyyət yaranıb ki, dar bir ixtisasla kifayətlənmək mümkün deyil.

Ümumtəhsil məktəblərində gələcəyin geniş profilli mütəxəssisinin formalaşdırılmasının təməlinin qoyulması aktual problem sayılır. Təlim prosesində şagirdlər texniki fəaliyyət

imkanlarını müəyyənləşdirir, problemlərin həlli üçün ideyalar irəli sürür, sadə texnoloji işləri yerinə yetirir və nəticələri qiymətləndirə bilirlər.

Texnologiya fənni vasitəsilə məktəblilər ayrı-ayrı xidmət sahələri üzrə məhsuldar əməyə hazırlanır, onların politexnik dünyagörüşü genişlənir və şüurlu peşə seçmələri təmin edilir. Fənni öyrənməklə şagirdlər kompüter texnikası və müasir texnologiyalarla ətraflı tanış olur, istehsalatdakı emal texnologiyalarına aid bilik və bacarıqlara yiyələnir, qarşıya çıxan problemləri həll etmək qabiliyyətləri qazanırlar.

Azərbaycan Respublikasında ümumi təhsilin Milli Kurikulumu çərçivə sənədinə uyğun olaraq ümumtəhsil məktəblərində Texnologiya fənninin bir sıra vəzifələri müəyyənləşdirilmişdir. İbtidai təhsil pilləsində təyin olunmuş funksional vəzifələrin yerinə yetirilməsi istiqamətində nəzərdə tutulan fəaliyyətləri inkişaf etdirməklə texnoloji və tətbiqi bacarıqların təkmilləşdirilməsi növbəti illərdə nəzərdə tutulur. Şagirdlərdə idrakın (dərkətmənin) inkişafı onlarda öyrənməyə həvəs və maraq formalaşdırır. Texnologiya fənninin tədrisində tapşırıqların həlli zamanı öyrənənlərdə induksiya və deduksiya, ümumiləşdirmə və konkretləşdirmə, təhlil və tərkib, təsnifatmə və sistemləşdirmə, mücərrədləşdirmə və analogiya kimi mühakimə qabiliyyətləri inkişaf edir.

Güclü və dinamik inkişaf edən Azərbaycana yüksək intellektli kadrlar lazımdır. Fikrimizcə, bunun üçün ən vacib olan ibtidai siniflərdən başlayaraq şagirdlərdə texnoloji bacarıqların formalaşdırılması, idrak fəallığının yüksəldilməsinə nail olmaq və uşaqların istedadını inkişaf etdirməkdir. Psixoloq və pedaqoqların, dünyanın təhsilşünas alimlərinin fikrincə, cəmiyyət üçün çox önəmli olan təhsil onun inkişafının əsasını təşkil edir. Ona görə də insanların şəxsiyyət kimi təşəkkül tapması önəmli bir missiya kimi təhsilin üzərinə böyük vəzifələr qoyur.

Cəmiyyətin mədəni səviyyəsinin, intellektual potensialının inkişafı üçün idrak fəallığının, təfəkkürün, həmçinin təxəyyülün

formalaşması başlıca yer tutur Araşdırmalardan görünür ki, idrak fəaliyyəti barədə Y.A.Komenski, J.J.Russo, V.Q.Belinski, N.Q.Çernişevski, N.A.Dobrolyubov və b. görkəmli pedaqoqlar önəmli fikirlər söyləmişlər. Ölkəmizdə Ə.S.Bayramov, Ə.Ə.Əlizadə, M.Ə.Həmzəyev, P.B.Əliyev, R.İ.Əliyev və b. tədqiqatçılar idrak fəaliyyətinin əhəmiyyəti, mahiyyəti və məzmununu ön plana çəkərək, məsələnin psixoloji tərəfinə daha çox üstünlük vermişlər. M.Ə.Alışov, Z.F.Kazımov, L.İ.Mansurova, L.A.Məmmədli, V.H.Mahmudov, R.Ə.Qəniyeva, A.Ə.Rüstəмова, G.Muradova, Ş.O.Ağayev və b. problemin pedaqoji məsələlərini əhatə etmişlər.

Bəzən respublikanın bir sıra ümumtəhsil məktəblərində ibtidai sinif müəllimləri texnologiyaya ikinci dərəcəli fənn kimi yanaşırlar. Bu fənn üçün ayrılmış saatlarda Azərbaycan dili, yaxud riyaziyyat dərsləri keçirlər. Bu, çox pis haldır. Ona görə də şagirdlərdə texnologiyaya maraq lazımınca formalaşmır. Nəticədə məktəblilərdə texnologiya üzrə yaradıcılıq qabiliyyəti və bacarıqları üzə çıxmır. Qarşıda duran mühüm vəzifələrdən biri texnologiya fənninin imkanlarından faydalanaraq, şagirdlərin idrak fəallığına nail olmaqdır. İbtidai siniflərdə texnologiya fənninin interaktiv və integrativ yollarla tədrisi zamanı təhsilalanlarda idrak fəallığının yüksəldilməsinin çox mühüm əhəmiyyəti vardır.

Tədqiqatın aktuallığı nəzərə alınaraq dissertasiya mövzusu “İbtidai siniflərdə texnologiya fənninin tədrisində şagirdlərdə idrak fəallığının yüksəldilməsinin imkan və yolları” kimi müəyyənləşdirildi.

Tədqiqatın obyektı ibtidai siniflərdə texnologiya fənninin tədrisində şagirdlərin idrak fəaliyyətinin inkişaf etdirilməsi prosesidir.

Tədqiqatın predmetini texnologiya dərslərində kiçikyaşlı məktəblilərin idrak fəallığının yüksəldilməsinin imkan və yolları təşkil edir.

Tədqiqatın məqsədi ibtidai siniflərdə texnologiya fənninin tədrisində şagirdlərin idrak fəallığının inkişafının pedaqoji və

psixoloji əsaslarının, imkan və yollarının nəzəri cəhətdən əsaslandırılmasından və səmərəliliyinin eksperiment vasitəsi ilə yoxlanılmasından ibarətdir. **Tədqiqatın qarşısında aşağıdakı vəzifələr dayanmışdır:**

1. Şəxsiyyətin idrak fəallığını pedaqoji-psixoloji problem kimi nəzərdən keçirmək. Başqa sözlə, kiçikyaşlı məktəblilərin idrak fəallığının formalaşdırılmasının pedaqoji əsaslarına, kiçikyaşlı məktəblilərin idrak fəallığının formalaşdırılmasının psixoloji əsaslarına münasibət bildirmək.

2. Tədqiq olunan problem baxımından mövcud ədəbiyyatı öyrənib təhlil etmək.

3. Tədqiq olunan problem baxımından məktəbdə ibtidai siniflərdə mövcud vəziyyəti öyrənib təhlil etmək.

4. Kiçikyaşlı məktəblilərin idrak fəallığının formalaşdırılması üzrə işin praktik məsələlərinə aydınlıq gətirmək.

5. İbtidai siniflərdə texnologiya fənninin tədrisi zamanı şagirdlərin idrak fəallığının artırılmasının optimal yolları.

6. Pedaqoji eksperimentin təşkili, aparılması və nəticələri barədə təsəvvür yaratmaq.

Tədqiqatın metodları. Araşdırmalar zamanı nəzəri təhlil, müşahidə, anketləşdirmə, müsahibə, testləşdirmə, təhlil-tərkib, induksiya-deduksiya, eksperiment kimi tədqiqat metodlarından istifadə olunmuşdur.

Müdafiəyə çıxarılan əsas müddəalar:

1. I-IV siniflərdə kiçik yaşlı məktəblilərin idrak fəallığının inkişaf etdirilməsi mexanizmi.

2. Bir subyekt kimi kiçikyaşlı məktəblinin inkişafının səviyyəsi tədris prosesində onun mövqeyindən, onun idrak fəaliyyətinin pedaqoji baxımdan necə idarə olunmasından asılıdır və reproduktiv (aşağı səviyyəli fəallıq), emosional-situativ, fəal-icraçı, yaradıcı kimi müəyyən oluna bilər.

3. Problemin nəzəri və praktik məsələlərinə dərinlən bələd olmaq ibtidai siniflərdə texnologiya fənninin tədrisi keyfiyyətini

yüksəldir, eyni zamanda kiçik yaşlı məktəblilərin idrak fəallığını təmin edir.

4. Ümumtəhsil məktəblərinin ibtidai siniflərində texnologiya fənninin tədrisi prosesində şagirdlərin idrak fəallığının artırılması müəllimin peşəkarlıq səviyyəsindən, pedaqoji ustalığından, nəzəri və metodik hazırlığından xeyli dərəcədə asılıdır.

5. Problemin pedaqoji və psixoloji əsaslarına yaxşı bələd olmaq texnologiya dərslərində kiçikyaşlı məktəblilərin idrak fəallığının inkişafına böyük kömək göstərir.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Texnologiya fənninin tədrisi zamanı kiçikyaşlı məktəblilərdə idrak fəallığının yüksəldilməsinin imkanları və səmərəli yolları müəyyənləşdirilmişdir.

Tədqiqatın nəzəri əhəmiyyəti. Tədqiqatdan alınan nəticələr idrak fəallığı anlayışının mahiyyəti barədə elmi təsəvvürü zənginləşdirir; I-IV siniflərin texnologiya dərslərində şagirdlərin idrak fəallığının məzmununu və onun formalaşdırılmasının yollarını açır, təlim prosesinin təşkilinə yeni yanaşmaları nəzərdə tutur. Əsərdə irəli sürülən fikirlər, elmi müddəalar pedaqogika nəzəriyyəsini yeni ideyalarla zənginləşdirəcək, texnologiya üzrə məşğələlərdə kiçikyaşlı məktəblilərdə idrak fəallığının səmərəli şəkildə formalaşdırılması işinin elmi əsaslar üzərində qurulmasına imkan verəcəkdir.

Tədqiqatın praktik əhəmiyyəti. Tədqiqatdan alınan nəticələr praktik cəhətdən əhəmiyyətlidir. Dissertasiyanın nəticələrindən ümumtəhsilin müxtəlif pillələrində şagirdlərin texnoloji bacarıqlara yiyələnmələri məqsədilə faydalanmaq mümkündür. Eyni zamanda nəticələr pedaqoqlara, psixoloqlara, təhsil işçilərinə öz fəaliyyətlərini səmərəli qurmaqda kömək göstərəcəkdir.

Tədqiqatın metodoloji əsasını pedaqoji fakt, hadisə və prosesləri öyrənmək, dərk etmək, dəyişdirmək məqsədi ilə tətbiq olunan nəzəri müddəaların, prinsiplərin, metod və priyomların məcmusu təşkil edir.

Tədqiqatın aprobasiyası və tətbiqi. Tədqiqatla bağlı Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının müəyyənləşdirdiyi elmi nəşrlərdə və xaricdə çap olunan nüfuzlu jurnallarda məqalələr çap olunmuş və problemlə bağlı konfranslarda məruzələr edilmişdir.

Dissertasiyanın quruluşu: Dissertasiya giriş, 9 paragrafi özündə birləşdirən iki fəsildən, nəticə və istifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

TƏDQIQATIN ƏSAS MƏZMUNU

Girişdə problemin aktuallığı əsaslandırılmış, işlənmə səviyyəsi, tədqiqatın obyektı və predmeti, məqsəd və vəzifələri, elmi yeniliyi, nəzəri və praktik əhəmiyyəti, istifadə olunmuş tədqiqat metodları, müdafiəyə çıxarılan müddəalar öz əksini tapmışdır. Dissertasiyanın **I fəslı** **“Şəxsiyyətin idrak fəallığı pedaqoji-psixoloji problem kimi”** adlanır. Bu fəsil 4 paragrafdan ibarətdir. Fəslin **“Kiçik yaşlı məktəblilərin idrak fəallığının formalaşdırılmasının pedaqoji əsasları”** adlı birinci paragrafdə ilk növbədə tədqiqatla sıx bağlı olan bəzi əsas anlayışlara münasibət bildirilir, texnologiya fənninin tədrisi zamanı idrak fəallığının formalaşdırılmasından söz açılır. Odur ki, “idrak” və “fəallıq” anlayışlarının, onlarla son dərəcə bağlı olan bəzi anlayışların mahiyyəti aydınlaşdırılır.

Fəallığın bir sıra növləri vardır. Onları qeyd edək: sosial fəallıq, ictimai-siyasi fəallıq, əmək fəallığı, idrak fəallığı və s.

Onların arasında idrak fəallığı özünəməxsus yer tutur.

Təhsilənlərdə, o cümlədən kiçikyaşlı məktəblilərdə idrakı dəyərlər yalnız və yalnız onun idrak fəallığının təsiri altında formalaşır. Bu işə, şagirdin öz tədqiqatı əsasında dünyanı kəşf etməyə müstəqil səyində təzahür edir.

İdrak fəallığının göstəriciləri bunlardır: maraq dairəsi (şagirdə yerinə yetirməli olduğu fəaliyyətə müsbət münasibət),

təşəbbüskarlıq, müstəqillik, özünütənzim, nəticələrin miqyası (fəaliyyətin səciyyələndirilməsi), idraki maraq, idarə və məqsədyönlülük (fəaliyyətin hər hansı bir növünün yerinə yetirilməsi zamanı bu keyfiyyətin təzahür etməsi – işi sona çatdırmaq), görülmək işin faydasını dərk etmək, iradə (məqsədə çatmaqda təkidlilik və dönməzlik), yaradıcılıq və s. İdrak fəallığının inkişafını motivsiz və idraki maraqsız təsəvvürə gətirmək qeyrimümkündür. Motiv kiçikyaşlı məktəbli fəaliyyətə təhrik edir, idraki maraq isə onun fəaliyyətə başlaması üçün stimül olur. Texnologiya fənninin tədrisi zamanı kiçikyaşlı məktəblilərin idrak fəallığına nail olunmasında müəllimin rolu böyükdür.

İbtidai siniflərdə texnologiya fənninin məzmun xətti (emal texnologiyaları, texnika elementləri, məişət mədəniyyəti, qrafika) təlim nəticələrinə görə müxtəlifdir. Burada əsas diqqət şagirdlərin həyatı bacarıqlara əsaslanan təhsilinə yönəlməlidir. İdrakla səciyyələnən praktik təlim materiallarının - şəkil, sxem, nümunə icra ardıcılığının təsviri, əl hərəkətləri, rənglər özünəməxsus yer tutur, şagird bir çox xüsusiyyətlərə maraq göstərməklə düşünmək, anlamaq və texnoloji əməliyyatlar aparmaqla idrak fəaliyyətinə yönəldilməlidir.

Təcrübə göstərir ki, uşaq kiçik yaşlarından fəaliyyətə başlayarkən getdikcə daha çox cəmiyyətin bir üzvünə çevrilir və şəxsiyyət kimi formalaşır. Uşaqların idrak fəaliyyəti dairəsi genişləndikcə, biliklərin həcmi artır. İdrak fəaliyyəti zamanı yeni biliklərin qazanılması onların öz tələbatını yerinə yetirmək üçün xarici aləmə daha fəal bağlı olmasına imkan verir. Kiçikyaşlı məktəblinin fəallaşması üçün ilk növbədə, onun bir şəxsiyyət olaraq təlim prosesinin mərkəzi obyekt kimi çıxış etməsi vacibdir. Təlim şagirdin maraq və tələbatlarına, onun bilik səviyyəsinə, imkan və qabiliyyətlərinə yönəlməlidir. Müəllim şagirdə şəxsiyyət kimi yanaşmalı, onun fərdi cəhətlərini nəzərə almalı və ona hörmət etməlidir.

Dissertasiyada göstərilir ki, texnologiya fənninin tədrisi prosesində kiçikyaşlı məktəblilərdə idrak fəallığının formalaşdırılması üçün bir sıra pedaqoji prinsiplərdən (fəal idrak prinsipi, inkişafedici təlim prinsipi, “qabaqlayıcı təlim” prinsipi, təlim-tərbiyə sisteminin çevikliyi prinsipi, əməkdaşlıq prinsipi, bioloji təlim prinsipi) faydalanmaq məqsədəuyğun sayılır. Yuxarıda deyilənləri ümumiləşdirməkə, belə qənaətə gəlmək mümkündür: ümumtəhsil məktəbləri müəllimlərinin, o cümlədən texnologiya məşğələlərini aparan pedaqoji peşə sahiblərinin kiçik yaşlı məktəblilərin idrak fəallığının formalaşdırılması üzrə işin pedaqoji əsaslarını bilmələri vacibdir.

Fəslin ikinci paragrafı ***“Kiçikyaşlı məktəblilərin idrak fəallığının formalaşdırılmasının psixoloji əsasları”*** adlanır. Göstərilir ki, psixoloji nöqteyi-nəzərdən kiçikyaşlı məktəblilərdə idrak fəallığının inkişafına müəyyən şərtlər daxilində nail olmaq mümkündür. İlk növbədə idrak fəallığının formalaşdırıldığı mühitdə xoş emosional şərait yaradılmalıdır. Bu, müəllim-şagird münasibətlərinin, təhsilə alan və təhsilverən münasibətlərinin yaxşılaşdırılmasına, təkmilləşdirilməsinə öz köməyini göstərir. Əlverişli qarşılıqlı münasibətlər şəraitində şagird öz söylərini səfərbər edir, yaxşı oxumağa, yaxşı davranmağa çalışır, xoş ovqatlı olur. Belə şəraitdə dərkətmə (idrak prosesi) biliklərə yiyələnmə vasitəsinə çevrilir.

Texnologiya üzrə məşğələlərdə elə şərait yaradılmalıdır şagird nəinki məzmunu yadda saxlasın, eyni zamanda həm də o, fəaliyyət üsulunu görə bilsin. Müəllimin səyi nəticəsində buna nail olunur ki, kiçikyaşlı məktəbli bilik almaq imkanı ilə yanaşı, bilik və məlumatları özü toplamağı, əldə etməyi bacarsın. Bu zaman sinif müəllimi şagirdədən ötrü sadəcə müəllim deyil, onun imkanlarının təhrikedici kimi çıxış edir. Yuxarıda deyilənləri birinci pedaqoji şərt kimi qəbul etmək olar. İkinci pedaqoji şərt - kiçikyaşlı məktəblinin marağına səbəb olacaq inkişafetdirici texnologiyalardan, metod və priyomlardan, vasitələrindən faydalanmaqdır.

Kiçik yaşlı məktəblilərdə idrak fəallığının inkişaf etdirilməsi üçün aşağıdakı bacarıqlara yiyələnmə vacibdir: problemi görə bilmək bacarığı; fərziyyə irəli sürmək bacarığı; təsnifat apara bilmək bacarığı; sual verə bilmək bacarığı; müşahidə etmə bacarığı; ayrı-ayrı anlayışlara tərif vermək bacarığı; öz fikir və mülahizələrini sübut və müdafiə etmək bacarığı; ümumiləşdirmə apara və nəticəyə gələ bilmək bacarığı.

Psixoloji ədəbiyyatda duyğular, qavrayış, diqqət, hafizə, təfəkkür, nitq, təxəyyül – idrak prosesləri kimi təqdim olunur. Təbii ki, kiçikyaşlı məktəblilərin idrak fəallığından danışarkən haqqında söz açılan idrak prosesləri diqqət mərkəzindən kənarda qala bilməz.

Şəxsiyyətin təfəkkürü məktəb dövründə xüsusilə inkişaf edir. Bu, sürətli inkişaf yeni fəaliyyət növü – təlim prosesi ilə bağlıdır. Təlim əməyi, kiçikyaşlı məktəblilərlə məqsədyönlü, sistemli təşkil olunan tərbiyə işləri təfəkkürün daha da inkişaf etdirilməsinə imkan verir. Texnologiya üzrə məşğələlərdə təfəkkürün formaları, daha çox müxtəlif məfhumlar təşəkkül tapır. İbtidai sinif şagirdləri bir çox elmi məfhumları mənimsəyirlər. Həmin məfhumların məzmunu zənginləşir, cisim və hadisələrin ümumi və mühüm cəhətləri özünün daha dəqiq ifadəsini tapır, eyni zamanda ağılın keyfiyyətləri inkişaf edir. Texnologiya dərslərində kiçikyaşlı məktəblilərdə fikri əməliyyat meydana gəlib inkişaf edir. Şagirdlər təhlil, tərkib, müqayisə, ümuməşdirmə, mücərrədləşdirmə, sistemləşdirmə, təşbih kimi fikri əməliyyatlara sahib olurlar. Nəticədə onlar texnologiya fənni üzrə mövzuları yaxşı qavrayırlar.

Texnologiya fənninin tədrisi zamanı kiçikyaşlı məktəblilərdə idrak fəallığının yüksəldilməsinin praktik əsası bacarıq və vərdişlərin qazanılması, biliyin tətbiqidir. Buna baxmayaraq, baza kimi texnologiya fənni və onun fəndaxili və fənlərarası inteqrasiya imkanlarından tədqiqatda geniş istifadə olunmuşdur. Çünki başqa fənlərlə müqayisədə texnologiya praktik cəhətdən kiçikyaşlı məktəblilərin əməli işdə çalışmasında mühüm rol oynayır. Öyrədənə

öyrəninin fəaliyyəti bir-birinə qovuşur, qarşılıqlı təsir münasibətləri əmələ gəlir.

Yuxarıda haqqında söz açılanları ümumiləşdirərək, deyə bilərik ki, ibtidai siniflərdə texnologiya dərslərini deyən müəllimlər şagirdlərin idrak fəallığının formalaşdırılması üzrə işin psixoloji əsaslarını bilməlidirlər. Bu zaman idrak (psixi) proseslərinə (diqqət, duyğu, hafizə, qavrayış, nitq, təxəyyül) bələd olmalıdırlar.

I fəslin üçüncü paragrafında ***“Tədqiq olunan problem baxımından mövcud ədəbiyyatın öyrənilməsi və təhlili”***ndən söz açılır. Dissertasiyada M.Ə. Alışovun “Kompüter texnikasının köməyi ilə şagirdlərdə idrak fəaliyyətinin fəallaşdırılması (X-XI siniflərdə riyaziyyatın tədrisi nümunəsində)” mövzusunda namizədlik, Z.F.Kazımovun “İnformasiya texnologiyaları şəraitində ali pedaqoji məktəb tələbələrinin idrak fəaliyyətinin effektivliyini yüksəltmək problemləri (pedaqoji fakültənin riyaziyyat kursu əsasında); L.İ.Mansurovanın “Orta ümumtəhsil məktəblərində tarixin tədrisində şagirdlərin idrak fəallığının formalaşdırılması”; L.A.Məmmədlinin “Tələbələrin idrak fəallığının inkişaf etdirilməsi yolları”; V.H.Mahmudovun “Təlim-tərbiyə prosesində şagirdlərin idrak fəaliyyətinin inkişaf etdirilməsi” mövzularında dissertasiyaları təhlilə cəlb edilmişdir.

Problemə keçmiş SSRİ respublikaları, hazırda MDB ölkələri alimləri də öz münasibətlərini bildirmişlər. Y.K.Babanski, Y.N.Kulyutkina, Q.Q.Lemberq, N.A.Mençinskaya, R.A.Nizamov, T.İ.Şamova, Q.İ.Şukina və b. tədqiqatları qeyd oluna bilər. Mövcud ədəbiyyatın araşdırılmasından görünür ki, E.S.Kostileva, O.N.Lyamina – humanitar fənlərin, L.N.Abramovskaya – ədəbiyyatın, İ.V.Kalaşnikova – riyaziyyatın, M.A.Axmetov və O.E.Yemelyanova – kimyanın, N.A.Qorlinskaya, D.M.Yulanova – musiqinin; N.İ.Zubkova – biologiyanın, V.Y.Makarova – rus dilinin, A.P.Suxareva – təsviri incəsənətin, A.Q.Çaşevaya – fiziki tərbiyənin, N.A.Qorlinskaya, D.M.Yulanova – xarici dillərin, o cümlədən ingilis dilinin, N.E.Koqan – coğrafiyanın tədrisi prosesində təhsilalanların

idrak fəallığının formalaşdırılması məsələlərinə öz tədqiqatlarını həsr etmişlər. Texnologiya dərslərində idrak fəallığının formalaşdırılması probleminə A.S.Çibakov “Kənd məktəbində texnologiya dərslərində VIII-IX sinif şagirdlərinin idrak fəallığının inkişafının metodik əsasları” (2000) və S.İ.Melexina “Tədris layihə fəaliyyəti prosesində məktəblilərin idrak fəaliyyətinin inkişaf etdirilməsi” (2005), A.S.Qlozman “Texnologiya kursu üzrə 5-9-cı sinif şagirdlərinin idrak fəaliyyətinin metodiki əsasları” mövzularında dissertasiyalarını həsr etmişlər. Azərbaycan Respublikasında isə, texnologiya dərslərində, ümumiyyətlə müxtəlif sinif şagirdlərində, nə də kiçikyaşlı məktəblilərdə idrak fəallığının formalaşdırılması problemi tədqiqat obyekti olmamışdır. Bu da tədqiq olunan problemin aktuallığını bir daha sübuta yetirir.

I fəslin dördüncü paragrafı ***“Tədqiq olunan problem baxımından məktəbdə mövcud vəziyyətlə tanışlıq”*** adlanır. Qeyd olunur ki, hər hansı pedaqoji məsələnin, problemin müasir günün tələblərinə cavab verməsi, təkmil şəkil almasından ötrü ilk növbədə həmin problemin mövcud vəziyyətini öyrənmək lazımdır. Bu, bir həqiqətdir ki, vəziyyətlə tanış olmadan, onun müsbət tərəflərini və çatışmayan, qüsurlu cəhətləri barədə təsəvvürə yiyələnəndən necə proqnoz vermək mümkündür? Əvvəlcə pedaqoji proqnoz (pedaqoji müayinə) aparılmalı, sonra vəziyyətin yaxşılaşdırılmasından ötrü təkliflər verilməlidir. Tədqiq olunan problem ibtidai siniflərdə texnologiya dərslərində kiçik yaşlı məktəblilərin idrak fəallığının inkişafına nail olmaqdan ibarətdir. Deməli, texnologiya üzrə məşğələləri müşahidə etmək, sinif müəllimləri, şagirdlər, məktəb rəhbərləri ilə müsahibə və söhbətlər aparmaqla, məktəb sənədləri ilə tanış olmaqla müəyyən qənaətə gəlmək mümkündür. Yəni nəzərdən keçirdiyimiz problemin mövcud vəziyyəti necədir? Yüksək, orta və aşağı göstəricilər nədən ibarətdir?

Deyilənlərə əsaslanaraq, ümumtəhsil məktəblərində mövcud vəziyyət öyrənilmiş və dissertasiyada əks etdirilmişdir. Araşdırmalar zamanı məlum olmuşdur ki, ümumtəhsil məktəblərinin I-IV

siniflərində texnologiya fənninin tədrisi prosesində şagirdlərin idrak fəallığının formalaşdırılması və inkişaf etdirilməsi sahəsində müsbət təcrübə toplansa da, heç də bütün müəllimlər imkanları nəzərə almır, fənnin ayrı-ayrı mövzularının idrak fəallığı baxımından imkanlarından faydalanmırlar. Ona görə də pedaqoji eksperimentin təşkili, aparılması və nəticələrinin təhlili məqsədəuyğun hesab edilmişdir.

Dissertasiyanın **“İbtidai siniflərdə texnologiya fənninin tədrisi prosesində şagirdlərin idrak fəallığının inkişaf etdirilməsinin metodik sistemi”** adlanan II fəslə 5 paragrafı özündə birləşdirir. Fəslin birinci paragrafı ***“İbtidai siniflərdə texnoloji biliklərin integrativ aşılmasında idrak fəaliyyətinin rolu”*** adlanır. İbtidai təhsil pilləsində tədris olunan ayrı-ayrı fənlərin tədrisində integrasiya yaratmaqla şagirdlərin zəruri bilik və bacarıq, fəallıq qazanmaları təmin olunur. Texnologiya fənninin məzmununa daxil olan bilik, qazanılan nəzəri məsələlərin praktik həlli idrakda təzahür edir. Yəni canlı müşahidədən mücərrəd təfəkkürə, ardından da praktikaya keçir. Texnologiya fənni məzmununa görə emal texnologiyaları, texnika elementləri, məişət mədəniyyəti, qrafika üzrə təlim materiallarını praktik olaraq idrakda reallaşdırır.

Texnologiya fənninin əsasında şagirdlərdə müqayisə və çeşidləmə, ilkin emal, özəl xidmət və birgə fəaliyyət vərdişləri, sadə layihələndirmə, tərtibat, modelləşdirmə, dizayn, canlı təbiətə xidmət bacarıqları, ölçü, mütənasiblik, simmetriya və digər həndəsi anlayışlar formalaşdırılır. Deməli, idrak fəaliyyəti üzrə kiçikyaşlı məktəblilərdə müəyyən vərdişlər, bacarıqlar və qabiliyyətlər praktik səciyyə daşmalıdır. Bunun üçün onların praktik fəaliyyəti müəyyən nəticələrlə diqqət mərkəzinə gəlməlidir. Hər bir şagird məmulatı hazırlayarkən istifadə etdiyi materialın müqayisəsini aparmalı və çeşidləməlidir. Prosesin növbəti mərhələsində şagird idrak fəaliyyətinə qoşulmaqla sadə məmulatlar hazırlamalı, digər məişət xidmətlərini yerinə yetirməli və kollektivdə birgə fəaliyyət bacarıqları nümayiş etdirməlidir.

Biliyin nəzəri əsaslarını anlayışlara uyğun düzgün başa düşən hər bir şagird praktik fəaliyyətdə onları həyata keçirir. Yaradıcılıq tələb edən mürəkkəb olmayan adi tapşırıqları yerinə yetirdikdə, model və layihə qurduqda problem yaranmır. Texnologiya fənninin məzmun xətləri üzrə müvafiq bilik qazanmadan onun praktik, yeni idrak fəaliyyətinə nail olmaq mümkün deyil. Biliksiz idrak ola bilməz. Proqramın tələblərinə uyğun olaraq, şagird I-IV siniflərdə tədris ilinin sonunda texnologiya fənni üzrə gözlənilən təlim nəticələri qazanmaqla müvafiq təkrarlanan anlayışlarla bağlı bilik dairələrini genişləndirmiş olurlar. İbtidai siniflər üzrə bu iş belə qruplaşdırılır:

Birinci sinif şagirdi sadə emal texnologiyalarını tanıyır, emal prosesinə hazırlıq görür, təhlükəsizlik və sanitariya-gigiyena qaydalarını yerinə yetirməklə sadə məmulatlar hazırlayır, onları təqdim edir; texnoloji maşınların və texnoloji vasitələrin təsnifini aparır, onları ayrılıqda bir-birindən fərqləndirir; özünəxidmət, bitkilərə qulluq və mədəni davranış qaydalarını sadə formada aydınlaşdırır; zəruri məişət texnikalarından istifadə bacarıqları nümayiş etdirir; sadə əşyaların qrafik təsvirini verir.

İkinci sinif şagirdi sadə emal texnologiyalarını və vasitələrini tanıdığını göstərir; emal prosesinə hazırlıq işlərini yerinə yetirir; verilmiş materiallardan (kağız, karton, parça, plastilin) sadə məmulatlar hazırlayır; texnoloji maşınlar və texnoloji vasitələr haqqında təsəvvürə yiyələndiyini nümayiş etdirir; məişətdə zəruri sayılan ilkin bacarıqlar qazandığını sübuta yetirir, sadə əşyaları qrafik təsvir edir.

Üçüncü sinif şagirdi emal texnologiyalarının mahiyyətini anlayır; emal prosesinə hazırlıq işlərini yerinə yetirir; ayrı-ayrı materiallardan (kağız, karton, parça, plastilin) müxtəlif məmulatlar hazırlayır; texnoloji maşınlar və texnoloji vasitələr haqqında biliklərə, məişətdə zəruri sayılan ilkin bacarıqlara yiyələndiyini nümayiş etdirir; müxtəlif əşyaların qrafik təsvirini verir.

Dördüncü sinif şagirdinin emal texnologiyalarının mahiyyətini anladığı məlum olur. O, emal prosesinə hazırlıq işlərini yerinə yetirir; bu və ya digər materialdan (kağız, karton, parça, plastilin, oduncaq, ərzaqlar) müxtəlif məmulatlar hazırlayır; texnoloji maşınlar və texnoloji vasitələr haqqında biliklərə malik olduğunu; məişətdə zəruri sayılan ilkin bacarıqlara yiyələndiyini göstərir; müxtəlif əşyaları qrafik təsvir edir. İbtidai siniflərdə şagirdlərin texnoloji anlayışların məzmun xətlərinə müvafiq öyrənilməsi standartlar üzrə həyata keçirilərək onların idrak fəallığını təmin edir və bazar iqtisadiyyatı şəraitində əmək həyatına hazırlayır.

Deməli, texnologiya dərslərində şagirdlərin idrak fəaliyyətinin genişləndirilməsi onların hərtərəfli inkişafını təmin edir. Ona görə də sinif müəllimləri ibtidai siniflərdə texnoloji biliklərin integrativ aşılmasında idrak fəaliyyətinin rolunu diqqət mərkəzində saxlamalı, texnologiya dərslərində mövzuların imkanlarından faydalanmalıdırlar.

Fəslin ikinci paragrafı ***“Texnologiya fənninin tədrisinin praktik həllinin məzmun standartları və idrakla şərtlənməsi”*** məsələlərinə həsr edilmişdir. Bu paragrafda aşağıdakı məsələlərə aydınlıq gətirilir: Texnologiya fənnin məzmun standartları alqoritmik olaraq onun mahiyyətini özündə cəmləşdirir. Kurikulumun tələblərinə görə, fənnin tədrisi şagirdlərin idrak fəallığını inkişaf etdirir. İbtidai siniflərdə texnologiya fənninin məzmun xətləri və onlara müvafiq əsas standartları dəyişməzdir. Dəyişən alt standartlardır. Fənnin tədrisində hər bir mövzu ilə əlaqədar hazırlıq vacibdir. Bu pedaqoji prosesdə reallaşan tamliqda məzmun standartla müvafiq olaraq məqsəd üzrə fəal təlim işi aparılmalıdır. Tədqiqatda yaranan uyğunsuzluğun həllində prinsip kimi funksiya daşıyan sonuncu tələb təmin olunmalıdır.

Texnologiya fənninin tədrisinin praktik həlli təlimdə integrativ olaraq idrak fəallığının təmin edilməsinə əsaslanır. Bu baxımdan ənənəvi təlimdən fərqli olaraq kurikulumun tətbiqi pedaqoji prosesdə problemli şəraitin yaradılması başlıca didaktik tələb kimi qarşıya

qoyulmalıdır. Təlimdə problemli şəraitin yaradılması mühüm mexanizm olub, müəllimin xüsusi hazırlıq, nəzəri bilik, praktik bacarıq səviyyəsi ilə şərtlənir. Apardığımız tədqiqatlardan, müşahidə və sorğulardan görünür ki, ənənəvi təlim metodundan faydalanmaqla problemli şəraitin yaradılması haqqında ciddi düşünmürük. Bunun bir neçə subyektiv və obyektiv səbəbləri vardır. Fəal təlimin tətbiqi ilə reallaşmaqda olan kurikulum islahatı müəllimlərin peşə fəaliyyətinin ümumi əsasları, ixtisas sahələri, innovasiyalar üzrə geniş hazırlığa malik olmasını zərurətə çevirir. İnteraktiv səviyyə daşıyan fəal təlim yanaşmasının pedaqoji prosesdə malik olduğu üstünlüklərindən biri də problemli şəraitin yaradılması tələbidir. Problemli şərait ilk növbədə şagirdlərin fəallığına şərait yaradır.

Müəllim istəyir ki, dərslər dediyi bütün şagirdlər təlimdə fəal olsunlar. Bunun üçün nə etmək lazımdır? Məhz problemli şəraitin yaradılması vacibdir. Bunun üçün problemin xüsusiyyətlərini bilərək idrak fəallığı təmin edilməlidir.

Psixoloji tədqiqatlar belə bir məlum cəhəti əsaslandırmağa imkan verir ki, idrak tələbatlarının ödənilməsi şagirdin normal inkişafı üçün, təlim fəaliyyətinə də aiddir. Texnologiya fənninin tədrisinin praktik həllinin məzmun standartlarına əsaslanma öyrənməni optimallaşdırır. Çünki şagirdin məzmun standartı üzrə praktik prosesdə idrak tələbatı onun fəallığını təmin edən əsas amilə çevrilir. Kiçikyaşlı məktəblilərdə idrak maraqları müxtəlif inkişaf mərhələsinə malikdir. Formalaşmış idrak marağı təlimdə şagirdlərin sonrakı tədris fəaliyyətinin səmərəsini artırır. Elmi cəhətdən əsaslı təşkil olunan təlim şagirdlərdə idrak marağını təkmilləşdirir. Texnologiya dərslərində şagirdlərin praktik bacarıq və vərdişlər qazanması üçün onlara müxtəlif xarakterli tapşırıqların verilməsi məqsəduyğundur. Tapşırıqlar verilməyə bəzi tələblər qoyulmalıdır. Onları nəzərdən keçirək: 1) tapşırıqlar şagirdlərin şüurlu fəaliyyətinə xidmət etməlidir; 2) tapşırıqlar şagirdlər tərəfindən aydın dərk edilməlidir; 3) tapşırıqların məzmunu sadədən mürəkkəbə doğru tərtib olunmalıdır; 4) şagirdlərdə tapşırıqların icrası

zamanı özünənəzarət bacarığı formalaşdırılmalıdır. Bu bacarığa nail olmaq üçün şagird “öyrənmə” səviyyəsində görəcək işin ardıcılığını fərqləndirmək, onların xüsusiyyətlərini sadə şəkildə aydınlaşdırmaq üçün ilkin biliklərə yiyələnir. Eksperimentə cəlb edilmiş I-IV siniflərdə texnologiya üzrə məşğələlərdə fəal (interaktiv) dərsin iki əsas növündən istifadə olunurdu: induktiv və deduktiv tədqiqat.

İnduktiv tədqiqat xüsusi biliklərdən ümumi biliklərə doğru irəliləyir, deduktiv tədqiqat isə əksinə. İnduktiv tədqiqatdan daha çox yeni mövzunun keçirilməsi zamanı faydalanmaq mümkündür. Deduktiv tədqiqata isə, mövzunun möhkəmləndirilməsi və dərinləşdirilməsi məqsədi ilə müraciət edilir.

Eksperimental ibtidai siniflərdə texnologiya dərsinin məqsədlərini, dərsin tipini müəyyənləşdirəndən sonra müəllim artıq fəal təlimin quruluşuna əsasən dərsi mərhələlər üzrə planlaşdırırdı. Tədqiqat zamanı ona nail olunurdu ki, məsələn, birinci sinifdə təhsil alan şagirdin texnologiyadan ilkin əmək hazırlığının məzmunu əvvəlcədən formalaşdırılır, məqsədyönlü, mütəşəkkil, planlı təşkilı kurikulumun tələblərinə uyğun qurulur, onları düşündürmək öncül yer tutur, nəticənin əldə edilməsi şagirdlərdə əməyə maraq tərbiyələndirməyə, onları şəxsiyyət kimi formalaşmağa kömək göstərən pedaqoji amil kimi nəzərdən keçirilirdi. Təcrübə zamanı idrak fəallığının nəticəsi kimi uşaq şəxsiyyətinin inadcıllıq, hazırcavablılıq, ixtiraçılıq, ardıcıl hərəkət etmə qabiliyyəti və s. fərdi keyfiyyətlərin inkişafına nail olunurdu.

İbtidai siniflərdə texnologiya kurikulumunda məzmun standartlarına qoyulan tələblərdə idrakyönlülük təmin olunurdu.

Paraqrafa nəticə vurarkən deməliyik ki, texnologiya fənninin tədrisinin praktik həllinin məzmun standartları və idrakla şərtlənməsi zəruridir. Bu sahədə, təbii ki, müəllimdən nəzəri və metodik hazırlıq, səriştəlilik, pedaqoji ustalılıq tələb edilir.

II fəslin üçüncü paraqrafı ***“Texnologiya fənninin tədrisində şagirdlərin idrak fəallığının artırılması imkan və yolları”*** adlanır. Bu paraqrafta qeyd olunur ki, hər hansı pedaqoji sistemin strukturu

bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə olan elementlərin məcmusundan ibarətdir. Onları diqqət mərkəzinə gətirək: şagirdlər; təlim və tərbiyənin ümumi və xüsusi məqsədləri; təlim və tərbiyənin məzmunu; təlim və tərbiyə prosesi; müəllimlər; texniki təlim vasitələri; təlim və tərbiyə işinin təşkili formaları; təlim, təhsil-tərbiyə prosesinin idarə olunması; təlim və tərbiyə prosesinin texnologiyası; təlim və tərbiyə prosesinin nəticələri.

Bu sistemin komponentlərindən hər biri ən kiçik elementlərə parçalana bilər. Başqa sözlə, pedaqoji sistem qarşıya qoyulmuş məqsədə çatmağı təmin edən sabit təşkilati-texnoloji kompleksdir.

Pedaqoji sistem texnologiyasız ola bilməz. Texnologiya olan yerdə keyfiyyət də vardır. Keyfiyyət pedaqoji sistemin imkanlarını müəyyən edir və o, müəyyən mənada idarəetmədən asılıdır. Təlim və tərbiyə prosesinin məhsuldarlığı həmişə pedaqoji sistemin təkmilləşdirilməsi ilə bağlıdır. Cəmiyyət inkişaf etdikcə, hər sahədə olduğu kimi, pedaqoji sahədə də yeni-yeni tələblər irəli sürülür. Bu isə pedaqoji prosesi təkmilləşdirməyi, yeni məzmun, forma və metodları tətbiq etməyi zəruri edir. Eksperimentə cəlb edilmiş I-IV siniflərdə pedaqoji sistemin təkmilləşdirilməsi iki yolla həyata keçirilirdi: intensiv yolla; ekstensiv yolla.

İntensiv yol pedaqoji sistemin daxili ehtiyatlarını işə salmaqla bağlıdır. Yeni metodlardan faydalanmaqla, mövcud forma və məzmunu təkmilləşdirməklə, kiçikyaşlı məktəblilərə müstəqil iş bacarıqları aşılamaqla, onları özünü-təhsilə cəlb etmənin intensiv yolu idi.

Ekstensiv yol pedaqoji prosesə əlavə qüvvə, vaxt və vəsait cəlb olunmasını nəzərdə tuturdu. Öyrənənlərə daha möhkəm bilik vermək üçün təlim müddətini uzatmaq, proqramları genişləndirməklə səciyyəli idi. Bunsuz da həmin məqsədə çatmaq olurdu. Pedaqoji prosesdə yeniliklərin miqyası müxtəlif ola bilər. Eksperimental siniflərdə müəyyən bir metodu, formanı təkmilləşdirmək, yeni iş texnologiyaları tətbiq etmək, yaxud təhsil-tərbiyə sistemini yeniləşdirmək yolu ilə şagirdlərin idrak fəallığı inkişaf etdirilirdi.

Pedaqoji sistemdə yeniliklərin əsas istiqamətlərinə aiddir: məktəbin demokratikləşdirilməsi; pedaqoji prosesin humanistləşdirilməsi; əməkdaşlıq pedaqogikasının tətbiqi; təlimtərbiyə prosesinin fərdiləşdirilməsi; təhsil və tərbiyə işinin məzmununun təkmilləşdirilməsi; təlim-tərbiyə prosesinin optimallaşdırılması; yeni pedaqoji texnologiyaların tətbiqi; məktəbin idarə edilməsi sisteminin təkmilləşdirilməsi; ixtisasartırma sisteminin yenidən qurulması; təhsilin dünya standartlarına uyğun qurulması.

Deyilənləri texnologiya fənninin tədrisində də nəzərə almaq lazımdır. Eksperimentə cəlb edilmiş ümumtəhsil məktəblərində, o cümlədən ümumi təhsilin birinci pilləsində - ibtidai siniflərdə texnologiya dərslərində demokratikləşmə, humanistləşdirmə, müəllim-şagird əməkdaşlığı, sinfin və şagirdlərin idarə olunması diqqət mərkəzində dayanırdı.

Paraqrafda nəzərdən keçirilən məsələlərlə bağlı qənaətimiz budur ki, şagirdlərin idrak fəallığının artırılması baxımından texnologiya fənninin imkanları genişdir. Müəllim bu imkanlardan bəhrələnməli, kiçikyaşlı məktəblilərin idrak fəallığına nail olmalı, bu prosesi bacarıqla idarə etməlidir.

II fəslin ***“Texnologiya fənninin tədrisində kiçikyaşlı məktəblilərin idrak fəallığının inkişaf etdirilməsi yolları”*** adlanan dördüncü paraqrafı aşağıdakı məsələləri əhatə edir: Tədqiqatlar nəticəsində sübuta yetirilmişdir ki, texnologiya fənninin tədrisində kiçikyaşlı məktəblilərin idrak fəallığının artırılmasının optimal yolları müvafiq prinsiplərə əsaslanır. Burada əsas tələb tədrisdə nəzəriyyənin praktik həllinə şagirdlərin motivləşdirməsi üçün idrakın fəallığını təmin edən problemin qoyulmasıdır. Hər bir müəllim, o cümlədən ibtidai siniflərdə texnologiya üzrə məşğələləri aparan müəllim müəyyən bir problemi həll edərkən onun bir neçə variantını axtarıb-tapmalı olur. Lakin bu variantlar içərisində ən qısa, səmərəli yolla həll ediləni optimal variant sayılır. Texnologiya fənninin tədrisinin optimallaşdırılması dedikdə, geniş mənada müvafiq şəraitdə hər hansı bir vəzifəni yerinə yetirmək üçün ən münasib variantın

müəyyənləşdirilməsi başa düşülməlidir. Texnologiya dərslərində optimallaşdırma fəallığı reallaşdıraraq müstəqilliyi, təfəkkürü və yaradıcı yanaşmanı inkişaf etdirir. Müəllimin fəaliyyəti mahiyyəti etibarilə həmişə şagirdlərin təlim və tərbiyəsinin daha yaxşı variantlarının yaradıcı axtarışlarını, aktual tədris-tərbiyə, tapşırıqları müvəffəqiyyətlə yerinə yetirmək üçün optimal şərait yaratmaqdan ibarətdir.

Texnologiya fənninin tədrisində təlim prosesini optimallaşdırmağın mühüm bir istiqaməti dərstdə vaxtdan səmərəli istifadə etməkdən, həmçinin təlim prosesinin intensivləşdirilməsinə nail olmaqdan ibarətdir. Təlim prosesinin intensivləşdirilməsi – minimum müəyyən vaxt ərzində müəyyən edilmiş şəraitdə təlim tapşırığı üzrə maksimum dərəcədə müvəffəqiyyət qazanmaqdır. Texnologiya fənninin tədrisinin optimallaşdırılması – kiçikyaşlı məktəblilərin fəaliyyəti baxımından az vaxtda az qüvvə sərf etməklə yüksək nəticə qazanmasından ibarətdir. Şagirdlərin idrak fəallığının optimallığı onun yaradılması və saxlanılmasını təmin edən xüsusi psixoloji mexanizmləri reallaşdırmalıdır.

Texnologiya fənninin tədrisində problemli vəziyyətin yaradılmasına ilk tələb kimi şagirdlər cəlb edirlər. Şəxsiyyətə yönəlmiş təlim prinsipinə uyğun olaraq tədris prosesi yalnız kiçikyaşlı məktəblinin tədqiqatçı mövqeyinə, onun idraki maraqlarına əsaslananda səmərəli olduğundan optimallıq həllini tapır. Bu mövqeyi yaratmaq üçün tədqiqat lazımdır. Hər tədqiqat işə, ilk növbədə tədris olunan mövzu ilə əlaqədar problemin qoyulmasından başlanır.

Fəal (interaktiv) təlim metodu təqdim edilən informasiyanın ziddiyyətli və yarımçıq olması səbəbindən əqli cəhətdən gərgin (problemli) vəziyyətin yaradılmasına əsaslanır. Belə vəziyyətin meydana gəlməsi şagirdləri qarşıya qoyulmuş məqsədə nail olmaq üçün yollar axtarmağa sövq edir. Bununla da onların təfəkkürünü fəallaşdırır. Nəticədə şagirdlərdə idrak fəallığı təşəkkül tapır. Onların tədqiqat fəaliyyəti artır.

Təhsil, təlim, tərbiyə prosesinin optimallaşdırılması bütünlükdə pedaqoji sistemə aid innovasiyadır. Optimallaşdırma mümkün olan variantlardan ən yaxşısını seçib götürmək prosesidir. Pedaqoji sistem kimi mürəkkəb, dinamik, çoxplanlı sistemdə təlim, təhsil, tərbiyə prosesinin qurulmasının və təşkilinin, orada məqsədlərə nail olmağın minlərlə mümkün variantı mövcuddur. Konkret şəraitdə onlardan ancaq biri ən yaxşı ola bilər. Onu axtarıb tapmaq optimallaşdırmanın başlıca vəzifəsidir. Bu vəzifə mümkün variantları müqayisə etmək və alternativləri qiymətləndirmək yolu ilə həll olunur.

Texnologiya fənninin optimallaşdırılması o zaman mümkündür ki, pedaqoq əsas pedaqoji bilik və bacarıqlara, pedaqogikanın müəyyən etdiyi aparıcı qanunauyğunluqlara və prinsiplərə, kollektiv, qrup və fərdi fəaliyyətin təşkili texnologiyasına yiyələnmiş olsun, təhsilin, tərbiyənin və inkişafın vəzifələrini başa düşsün. Optimallaşdırma həm də qabaqcıl müəllimlərin təcrübəsinə əsaslanır.

Tədqiqatlar göstərir ki, texnologiyanın tədrisi zamanı şagirdlərin idrak fəallığını müvəffəqiyyətlə optimallaşdırmaq üçün müəllim bir sıra keyfiyyətlərə malik olmalıdır. Onlara diqqət yetirək: yaradıcı təfəkkür üslubuna; təfəkkür çevikliyinə; təfəkkür konkretliyinə; təfəkkür sistemliliyinə; qərarlar qəbul edən və fəaliyyət göstərən zaman həddi gözləmək qabiliyyətinə; daha tez ünsiyyətə girmək və pedaqoji taktı gözləmək bacarığına. Eksperimental qruplar kimi tədqiqata qoşulmuş I-IV siniflərdə texnologiya fənninin tədrisi prosesində kiçikyaşlı məktəblilərdə idrak fəallığının formalaşdırılması məqsədilə təşkil olunan bəzi dərslərdən nümunələr verilmişdir. Dissertasiyada onlarla tanış olmaq mümkündür.

Texnologiya dərsinin bu şəkildə tədrisi başlıca idrak (psixi) proseslərinin (hafizənin, diqqətin, təfəkkürün, təxəyyülün, qavrayışın və s.) inkişafına kömək göstərir ki, bu da kiçikyaşlı məktəblilərin idrak fəallığına malik olmalarına imkan verir.

II fəslin beşinci paragrafı ***“Pedaqoji eksperimentin təşkili, aparılması və nəticələri”***nə həsr edilmişdir.

İbtidai təhsil mərhələsində şagirdlərin idrak fəallığının artırılmasında ayrı-ayrı fənlər, o cümlədən texnologiya üzrə məşğələlər geniş imkanlara malikdir. Tədqiqat zamanı eksperiment keçirilmişdir. Eksperimentin aşağıdakı mərhələləri diqqət mərkəzində dayanmışdır: müəyyənədic, öyrədici və yoxlayıcı.

Aşağıdakı fərziyyə eksperimentə qoyulmuşdur: ibtidai siniflərdə texnologiyanın tədrisi zamanı şagirdlərin idrak fəallığı prosesinin inkişafı təlim fəaliyyətinin təşkilində aşağıdakı təşkilatipedaqoji şərtlər şəraitində səmərəli olar:

Kiçikyaşlı məktəblilərin idrak fəallığının artırılmasında interaktiv metodlardan istifadə təlim işinin başlıca məqsədinə çevrilsin; I-IV siniflərdə idrak fəallığının artırılmasında müəllimin səriştə və peşəkarlığı ilə müvafiq mexanizmlərdən faydalanmaq bacarıqları həmahəng olsun; ibtidai təhsildə texnologiyanın integrativ tədrisində şagirdlərin idrak fəallığının artırılmasında interaktiv metodlar vasitəsi ilə bilik və bacarıqlar aşılansın. Araşdırmalar nəticəsində öyrəndik ki, ibtidai sinif müəllimləri tədrisdə müasir təlim texnologiyalarından az bəhrələnir, texnologiya dərslərində kiçikyaşlı məktəblilərin idrak fəallığının inkişaf etdirilməsinə az diqqət yetirirlər. İdrak fəallığının daha çox aşağı, nisbətən fərqli orta səviyyəsi müşahidə olunur, yüksək səviyyə çox azdır. İdrakı tələbat son dərəcə zəifdir. İdrakı maraq da eləcə. Bütün bunlar onu göstərirdi ki, texnologiya dərslərində şagirdlərin idrak fəallığının artırılmasına xüsusi fikir verilməli və bu iş məqsədyönlü, sistemli, fasiləsiz xarakter almalıdır.

Eksperimental qruplarda ibtidai sinif müəllimlərinin peşə səriştəliliyini artırmaq üçün onlarla bir sıra tədbirlər həyata keçirildi. Kontrol qruplarda nə müəllimlər, nə də şagirdlərlə belə tədbirlər təşkil olunmadı. Eksperimentin gedişində müəllimlər və kiçik yaşlı məktəblilərlə həm eksperimental qruplarda, həm də kontrol qruplarda diaqnostik tədbirlər həyata keçirdik, vəziyyət öyrənilməli. Məlum oldu ki, kontrol qruplarda göstəricilər, demək olar ki, dəyişməmiş, əvvəlki halında qalmışdır. Eksperimental qruplarda isə xeyli irəliləyiş

müşahidə olunurdu. Bu qrupun üzvləri aşağıdakı göstəriciləri ilə fərqlənirdilər: “həyatı fəaliyyətdən ötrü dinamik surətdə aldıkları bilikləri (tapşırığın yerinə yetirilməsinin sürəti və keyfiyyəti baxımından) tətbiq etməyə hazır idilər” və “məqsədə çatmaq üçün iradi səylərin yüksək səviyyədə olması (verilən texnoloji tapşırıqları yerinə yetirməkdə təkidlidirlər, qüvvələrini səfərbərliyə almışlar, tam müstəqillik nümayiş etdirir, diqqəti verilən tapşırığa yönəldiblər)”.

Şagirdlər öz idrak maraqlarını ödəmək üçün informasiyaları müxtəlif mənbələrdən alır, suallara cavablarda fəallıq göstərir, çıxış edirdilər. Onlar eyni zamanda verilən texnoloji tapşırıqları yüksək çətinlik səviyyəsində yerinə yetirməyi bacarırdılar. Kontrol qrupdan olan kiçikyaşlı məktəblilərdə bir sıra hallarda oyun marağı idrak marağını üstələyirdi.

Eksperimental qruplardan olan şagirdlər zəruri informasiyanı bir çox mənbələrdən müstəqil şəkildə alır, problemin həlli üçün bu informasiya kifayət etmədikdə kömək üçün müəllimlərinə, valideynlərinə müraciət edirdilər.

Eksperimentə Bakı şəhəri üzrə ümumtəhsil məktəblərinin ibtidai sinifləri cəlb edilmişdir. Eksperimentin nəticələri ilə dissertasiyada ətraflı tanış olmaq mümkündür.

Tədqiqat belə bir nəticəyə gəlməyimizə əsas verdi ki, eksperimentdə iştirak edən ibtidai sinif müəllimlərində şagirdlərin idrak fəallığına nail olmaq üçün pedaqoji şəraiti yaratmaq cəhdi xeyli artmışdır. Bu, onları kontrol qrup müəllimlərindən fərqləndirirdi. Aşkarə çıxarıldı ki, eksperimental qruplardan olan kiçikyaşlı məktəblilərdə bütün komponentlər və göstəricilər üzrə idrak fəallığının inkişafının səviyyəsi artmışdır. Beləliklə, tədqiqatın məqsədinə nail olundu.

Tədqiqatla bağlı aşağıdakı **nəticələr** alınmışdır:

1. Yeni pedaqoji təfəkkür şəraitində təhsil müəssisələrində, o cümlədən ümumtəhsil müəssisələrində ayrı-ayrı fənlərin tədrisi prosesində şagirdlərin idrak fəallığının inkişaf etdirilməsi diqqət mərkəzində dayanmalıdır. Bu fikir baxımından I-IV siniflərdə

texnologiya fənni üzrə məşğələlərdə kiçikyaşlı məktəblilərin idrak fəallığının formalaşdırılmasına fikir verilməlidir.

2. Peşə seçiminə və əmək fəaliyyətinə hazırlıq da diqqət mərkəzində dayanmalıdır. Təhsilənləri peşə seçiminə və əmək fəaliyyətinə hazırlıq texnologiya fənninin qarşısında dayanan başlıca məsələlərdən və vəzifələrdən biri olmalıdır.

3. Texnologiya fənni üzrə məşğələləri aparan müəllimlər kiçikyaşlı məktəblilərin idrak fəallığının formalaşdırılması ilə bağlı işin pedaqoji və psixoloji əsaslarını aydın təsəvvür etməlidirlər.

4. Təxəyyül əməyin müvafiq inkişaf dövründə meydana gələrək, əmək alətlərinin düzəldilməsi və təkmilləşdirilməsi zamanı, daha doğrusu, şəxsiyyətin yaradıcı fəaliyyəti prosesində formalaşmışdır. Pedaqoji peşə sahibləri, o cümlədən texnologiya müəllimləri bunu yadda saxlamalı, bu barədə şagirdlərinə də məlumat verməlidirlər.

5. Texnologiya dərslərində idrak fəaliyyətinə diqqətin yerləşdirilməsi şagirdlərin hərtərəfli inkişafını təmin edir. Ona görə də müəllimlər ibtidai siniflərdə texnoloji biliklərin integrativ aşılmasında idrak fəaliyyətinin rolunu diqqət mərkəzində saxlamalı, texnologiya dərslərində mövzuların imkanlarından faydalanmalıdırlar.

6. Texnologiya fənninin tədrisinin praktik həllinin məzmun standartları və idrakla şərtlənməsi zəruridir. Bu sahədə, təbii ki, müəllimdən nəzəri və metodik hazırlıq, səriştəlilik, pedaqoji ustalıq tələb edilir. Şagirdlərin idrak fəallığının artırılması baxımından texnologiya fənninin imkanları genişdir. Müəllim bu imkanlardan bəhrələnməli, kiçikyaşlı məktəblilərin idrak fəaliyyətinə nail olmalı, bu prosesi bacarıqla idarə etməlidir.

7. İnformasiya cəmiyyətində səmərəli fəaliyyət göstərmək üçün idrak fəallığına malik, müstəqil düşünmək qabiliyyətinə, kreativlik nümayiş etdirmək bacarığına yiyələnmiş təhsilənlərə tələbat artır. Texnologiya dərslərinin səmərəli tədrisi başlıca idrak (psixi) proseslərinin (hafizənin, diqqətin, təfəkkürün, təxəyyülün,

qavrayışın və s.) inkişafına kömək göstərir ki, bu da kiçikyaşlı məktəblilərin idrak fəallığına malik olmalarına imkan verir.

8. İdrak fəaliyyətində əməksevərlik tərbiyəsi müntəzəm, sistemli şəkildə aparıldıqda, əmək aləti və əməyə tələbat yaratmaq asan olur.

9. Tədqiqat belə nəticəyə gəlməyimizə əsas verdi ki, eksperimental siniflərin müəllimləri şagirdlərin idrak fəallığına nail olmaq üçün öz səylərini əsirgəməmişlər. Bu da eksperimental sinif şagirdlərinin yüksək nəticələr əldə etmələrinə imkan vermişdir. Beləliklə, tədqiqatın məqsədinə nail olunmuşdur.

Tədqiqatla bağlı aşağıdakı **təklifləri** irəli sürmək məqsədəuyğundur:

1. Problemin aktuallığını nəzərə alaraq orta (V-IX) siniflərdə texnologiya dərslərində şagirdlərin idrak fəallığının yüksəldilməsi üzrə tədqiqatların aparılması faydalı olardı.

2. “Texnologiya dərslərinin tədrisi prosesində I-IV sinif şagirdlərinin idrak fəallığının formalaşdırılması” adlı monoqrafiya, yaxud dərs vəsaitinin hazırlanması məsləhət bilinir.

3. Sinifdən xaric tədbirlər zamanı şagirdlərdə idrak fəallığının inkişaf etdirilməsi məsələlərini özündə birləşdirən tədqiqatın aparılması və kitabçanın yazılması lazım bilinir.

Dissertasiyanın məzmunu, əsas elmi ideyaları və alınan nəticələr iddiaçının çap etdirdiyi aşağıdakı **əsərlərdə** öz əksini tapmışdır:

1. Şagirdlərə texnoloji mədəniyyətin aşılınması. // -Bakı: Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi, Elmi-pedaqoji, metodik jurnal. Sənətkar jurnalı., - 2017. № 1, -s. -35.
2. Uşaqların əməksevərlik tərbiyəsində mənəvi dəyərlərdən istifadə. // -Bakı: Azərbaycan Respublikası Təhsil İnstitutunun Elmi əsərləri, -2018. № 6, -s. 67-70.
3. İbtidai siniflərdə şagirdlərin idrak fəallığının inkişafının nəzəri məsələləri. // -Naxçıvan Müəllimlər İnstitutunun Xəbərləri, 2018, №2, -s. -5.

4. Şagirdlərin şəxsiyyət kimi formalaşmasında əməksevərlik tərbiyyəsinin rolu. // Heydər Əliyevin anadan olmasının 95-ci il dönümünə həsr olunmuş “Təhsildə tarixlilik və müasirlik” mövzusunda X Ümumrespublika elmi-praktik konfransının materialları, -Bakı: -8 may 2018, -s. 247-248.
5. Texnologiya fənninin tədrisi prosesində şagirdlərin idrak fəallığının yüksəldilməsi imkanları // Y.A. Komenski: Təhsildə klassik və müasir yanaşmalar” mövzusunda beynəlxalq elmi konfransın materialları, -Bakı, -5 aprel 2019, -s. 358-360.
6. İbtidai siniflərdə “Texnologiya” fənninin tədrisində texnoloji anlayışların öyrənilməsi şagirdlərin idrak fəallığının inkişafında mühüm vasitə kimi. //-Bakı: Pedaqogika, psixologiya elmləri üzrə elmi-nəzəri metodik jurnal, -2019. № 4, -s. 82-88.
7. Təlim prosesində şagirdlərin idrak fəallığının imkanlarının təminat məsələləri // Uluslararası 29 ekim Bilimsel Araştırmalar Sempozyumu, - Ankara, - 29-31 ekim 2020, -s. 283-287
8. İbtidai siniflərdə şagirdlərin əmək hazırlığının modelləşdirilməsi // -Bakı: Pedaqogika, psixologiya elmləri üzrə elmi-nəzəri metodik jurnal, -2020, № 4, -s. 12-20.
9. Texnologiya fənninin praktik tədrisində elmi idrakın rolu // -Bakı: Azərbaycan Respublikası Təhsil İnstitutunun Elmi əsərləri. 2021, № 1, -s. 62-66.
10. Tədrisdə şagirdlərin idrak fəallığının müasir innovasiyalarla şərtlənməsi // - Bakı: Azərbaycan Respublikası Təhsil İnstitutunun Elmi əsərləri, - 2021, № 3, -s. 152-157.
11. Texnologiya fənninin tədrisində şagirdlərin idrak fəallığının interaktiv təşkili // Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyev və milli vətənpərvərliyə həsr olunmuş “Müasir təhsilin məzmununda milli-mənəvi və ümumbəşəri dəyərlər” mövzusunda respublika konfransının materialları. - Bakı: 4-5 may 2021. -s. 222-223.
12. Возможности развития познавательной активности студентов в процессе обучения. // - Kalınqrad: Балтийской

- государственной Академии Рыбопромыслового флота,- 2021, -№ 3. –с. 111-115. 13. Познавательная деятельность младших школьников на уроках технологии. формирование интерактивными методами. //- Özbəkstan: Термиз Давлат Университети Филологические исследования: язык, литература, образование, -2021, № 1, -с 2.
14. Влияние преподавательской роли в современной учебной среде на развитие познавательной активности учащихся. //- Москва: Медико-биологические и психологопедагогические аспекты адаптации, социализации и реабилитации человека, - 16 февраля 2022, -с. 48-51.
 15. Şagirdlərin idrak fəaliyyətində texniki yaradıcılıq bacarıqlarının formalaşdırılması //-Bakı: Azərbaycan Respublikası Təhsil İnstitutunun Elmi əsərləri, -2022, № 3, -s. 195-198.
 16. Kiçikyaşlı məktəblilərin texnologiya dərslərində yaradıcı təfəkkürünün və tədqiqatçılıq qabiliyyətlərinin formalaşdırılması // Bakı: Pedaqogika, psixologiya elmləri üzrə elmi-nəzəri metodik jurnal, -2022, №2, -s. 98-101.
 17. Kiçikyaşlı məktəblilərin texnologiyadan idraki inkişafının təlim materialları ilə formalaşdırılması. //-Bakı: Azərbaycan Respublikası Təhsil İnstitutunun Elmi əsərləri, -2022, № 5, -s. 146-150.
 18. Müəllim hazırlığı sistemində tələbələrin şagirdlərə idrak fəallığının aşılması işinə hazırlanması (texnologiya fənninin materialları əsasında). // Müasir mərhələdə müəllim hazırlığının aktual məsələləri: “Uğurlar və çağırışlar” mövzusunda beynəlxalq konfransının materialları. - Naxçıvan: - 15-16 dekabr 2022, -s. 251-255.
 19. Ays to develop op the cognitive activity of the younger school children learning process technology. // German International Journal of Modern Science –No 49, 2023 Publication date: February 1, p. 35-38.

20. Организация внеклассной и внеклассной работы младших школьников по трудовому обучению.// - Astana, Qazaxstan: Материалы XII Международной научнопрактической конференции, «Наука и образование в современном мире: вызовы XXI века», РИНЦ, -10-15 fevral 2023, 17. -s. 32-35.
21. Texnologiya dərslərində kiçikyaşlı məktəblilərin idrak fəallığının təşkili // Ulu öndər Heydər Əliyevin anadan olmasının 100 illiyinə həsr olunur “İbtidai təhsilin problemləri” mövzusunda elmi konfransın materialları. ADPU, 24 mart 2023-cü il.
22. Dərsdə modelləşdirmə və quraşdırma işləri zamanı kiçikyaşlı məktəblilərin idrak fəallığının təmin edilməsi. // -Bakı: Azərbaycan Respublikası Təhsil İnstitutunun Elmi əsərləri, - 2023, № 3, -s. 124-127.
23. The role of the use of musical elements in the teaching of technology in primary classes in the preparation of students for work. // -Qazaxstan: Consolidation of legal entities in the from of an association “National movement “Bobek” congress of scientists of Kazakhstan”. РИНЦ, -25 noyabr 2023, -s. 42-43.
24. İKT-dən istifadə ibtidai siniflərdə texnologiya fənninin tədrisinin səmərəliliyini artıran vasitə kimi // “Davamlı inkişaf strategiyası: Qlobal trendlər, milli təcrübələr və yeni hədəflər” mövzusunda beynəlxalq konfransın materialları. Mingəçevir Dövlət Universiteti, 8-9 dekabr, 2023-cü il.

Dissertasiyanın müdafiəsi “ 31 “ _____ may _____ 2024-cü il tarixində saat 11:00 Naxçıvan Müəllimlər İnstitutunun nəzdində fəaliyyət göstərən FD 2.40 Dissertasiya Şurası bazasında yaradılmış BFD 2.40/1 Birdəfəlik dissertasiya şurasının iclasında keçiriləcək.

Ünvan: Naxçıvan MR, Naxçıvan şəhəri, Heydər Əliyev prospekti 1, Az7003, Naxçıvan Müəllimlər İnstitutu

Dissertasiya ilə Naxçıvan Müəllimlər İnstitutunun elmi kitabxanasında tanış olmaq mümkündür.

Avtoreferatın elektron versiyası Naxçıvan Müəllimlər İnstitutu rəsmi internet saytında (www.nmi.edu.az) yerləşdirilmişdir.

Avtoreferat “30” aprel 2024-cü il tarixində zəruri ünvanlara göndərilmişdir.

Çapa imzalanıb: 18.04.2024
Kağızın formatı: 60x84
Həcm: 43611
Tiraj: 100